

Līvānu kūdras fabrika – vēstures lokos un mūsdienu pasaules plašumos

Latvijā ir ap četriem desmitiem lielāku un mazāku uzņēmumu, kuri nodarbojas ar kūdras ieguvī. Skaitļi liecina, ka pašiem izstrādātās kūdras un tās produktu būtu daudz par daudz, tāpēc tā tiek eksportēta uz citām pasaules valstīm. Statistikā atrodamas ziņas, ka tās esot kopskaitā 104, bet TOP 10 valstis – Vācija, Itālija, Beļģija, Nīderlande, Ķīna, Spānija, Polija, Francija, Japāna un tepat tuvējie kaimiņi – Lietuva. Garajā sarakstā ir praktiski visi kontinenti, izņemot, protams, Antarktīdu.

Latgales reģionā viens no ietekmīgākajiem tirgus spēlētājiem ir SIA “Līvānu kūdras fabrika”, kuras pirmsākumi meklējami turpat Līvānos 1933. gadā. Tātad – uzņēmums ar 85 gadu vēsturi, kas spējis pastāvēt un attīstīties visdažādākajās sociālajās iekārtās, ticis pāri visdažādākajām ekonomiskajām ķībelēm, izturējis ne vienu vien krīzi un lietainu vasaru.

Kūdrinieks, kā to cilvēki ieraduši saukt ikdienā, atrodas Līvānu novada Rožupes pagastā vietā, kurai visai ziemīgs nosaukums – “Soltumi”. “Soltumos” atbraucējs ierauga ne vien jaunu un modernu administratīvo ēku, plašas produkcijas sagatavošanas un fasēšanas telpas bet arī uz paletēm sakrautus dažāda izmēra iepakojumus ar kūdru. Smagās automašīnas, tā sauktās fūres, gaida rindā uz iekraušanu. Pa teritoriju šurpu turpu braukā iekrāvēji, bet pa sliedēm mazos vagoniņos no ieguves vietas gluži vai miniatūra lokomotīve atgādājusi kūdru tālākai sagatavošanai. Uzvējo patīkama un mazliet saldena smarža, kāda reizēm siltā atvasaras dienā jūtama dzērveņu purvā.

Daļa no simtgadu vēstures

Par uzņēmumu vislabāk zina stāstīt SIA “Līvānu kūdras fabrika” valdes priekšsēdētājs Pēteris Romanovskis. “Te mēs līdzās esam divi uzņēmumi – Līvānu kūdras fabrika, kas nodarbojas ar kūdras ieguvī, un SIA “Zelta Zeme”, kas nodarbojas ar pārstrādi. Vienlaikus esmu arī šī uzņēmuma vadītājs un prokūrists, vadu SIA ikdienas darbu. Kāpēc esam divi uzņēmumi? Vienkārši – kad ir vairāk nekā divi akcionāri, reizēm intereses līdzekļu investēšanas jautājumos vai uzņēmuma attīstības plānos nesakrīt. Līdz ar to bija pareizāk risināt lietas tā, lai kūdras ieguve tiktu nodalīta no pārstrādes.”

Kūdras ieguves vēsture Latvijā stiepjas vairākus simtus gadu tālā pagātnē. Pirmā publikācija par kūdras ieguvī un izmantošanu Latvijā parādījās 1797. gadā. 1832. gadā Jelgavā pie Kameralvaldes tika nodibināts kūdras inspektora amats, kura pienākums bija “kārtīgi apsaimniekot valsts purvus un malkas vietā kurināšanai mežiem nabadzīgākos apvidus apgādāt ar kūdru”.

1920. gadā tika nodibināta Kūdras izmantošanas valde, kura par valdības līdzekļiem plašos apmēros uzsāka ražot kurināmo kūdru. Purvu skaits 1920. gadā Vidzemē bija 195, Zemgalē – 23, Kurzemē – 84, Latgalē – 22.

“Komerčiālos nolūkos un nopietnāk ar kūdras ieguvī Latvijā sāka nodarboties pagājušā gadsimta trīsdemītajos gados, kad toreizējais Latvijas valsts prezidents Kārlis Ulmanis izdeva dekrētu par pirmo valsts kūdras fabriku dibināšanu. To skaitā bija arī Līvānu kūdras fabrika,” stāsta Pēteris Romanovskis. “Mūsu uzņēmuma

pirmsākumi datējami ar 1933. gadu, kad Līvānos sāka domāt par to, kā iegūto resursu labāk pārstrādāt un izdevīgāk realizēt – dot labumu vietējai lauksaimniecībai un eksportēt. Padomju gados kūdra bija vērā ņemams enerģētiskais resurss tautsaimniecībā. Kad plašajā padomjzemē tika apgūtas lielas gāzes atradnes, kūdras kā energonesēja nozīme samazinājās. Tie bija pagājušā gadsimta astoņdesmitie gadi, bet nozare netika samazināta. Jaudas pārvirzīja uz lauksaimniecību, sāka ražot pakaišu kūdru, kas kolhozu fermās aizgāja lielos daudzumos. Tā bija bāze organiskā mēslojuma ražošanai. No šodienas viedokļa raugoties, tas bija pareizs risinājums, kā ražot ekoloģiskus pārtikas produktus.

Līdz ar Latvijas neatkarības atgūšanu kolhozus likvidēja un lauksaimniecības struktūra izmainījās. Zeme kļuva privātīpašums un privātīpašnieki sāka saimniekot citādāk. Kopš deviņdesmitajiem gadiem visdažādākie minerālmēsli praktiski pilnībā aizstājuši organisko mēslojumu. Līdz ar to mēs, kūdras ražotāji, kūdru piedāvājam nevis kā kompostējošo bāzi augsnes ielabošanai, bet esam pārorientējušies un ražojam substrātus dārzkopības vajadzībām un siltumnīcu saimniecībām.

Kūdra funkcionē kā viela, kur tiek radīti labvēlīgi apstākļi augu saknēm. Tām ir vajadzīgs gaiss, siltums, ūdens, barības vielas, un kūdra ir lielisks visu šo īpašību akumulators. Dažādas stuktūras un dažādas sadalīšanās pakāpes kūdrai dozētā veidā pievienojot minerālmēslus, var panākt apstākļus, kad augs saražo produkciju astoņas un pat desmit reizes vairāk nekā parastā minerālaugsnē.

Lūk, tas ir pamats, lai atmaksātos investīcijas siltumnīcu būvei, kuras dod ražu visu cauru gadu. Urbanizācija uzstājīgi pieprasa dažādus apzaļumošanas, dārzkopības produktus. Mēs taču gribam gurķus un tomātus galdā ne tikai vasarā, bet visu gadu, vai ne?”

Augstskola, grāmatas un prakse

Aizrautīgais Pētera Romanovska stāstījums par dažādām tehniskām un agronomiskām lietām rada jautājumu – no kurienes tik daudzpusīgas zināšanas, kāda ir personīgā vēsture šajā uzņēmumā?

Viņš ir viens no tiem, kas savu dzimto vietu atradis par labu esam un nav devies citu laimes zemi meklēt. “Vispirms bija Gaiņu astoņgadīgā skola, kuras, starp citu, vairs nav, tad – Līvānu 1. vidusskola, no kuras devos studēt uz Jelgavu. Aizgāju uz Latvijas Lauksaimniecības akadēmiju, bet atgriezos no Lauksaimniecības universitātes kā diplomēts lauksaimniecības inženieris mehāniķis. Pa to laiku lielsaimniecības bija likvidētas, paju sabiedrības pajuka lāgā nesākušas funkcionēt. Kur tam inženierim mehāniķiem likties? Bija inženiertehniskā personāla vakances Līvānu kūdras fabrikā, kopš 1992. gada te ir mana darba vieta nu jau vairāk nekā gadsimta ceturksni. Darba specifiku pamazām apguvu no grāmatām un praksē, jo kūdras ieguves un pārstrādes jomā nekādu specifisku mācību iestāžu nav. Kūdras tehniskā ieguve ir inženiera mehāniķa profils, vēl klāt agronomijas gudrības, bet purvs kā liela nosusināta būve ir hidromeliorācija. Tā laika gaitā nācās apgūt vairākus arodus. Nu var teikt, ka pietiekami labi pazīstu šo drēbi.”

Latvijā purvu pietiks

Nemot vērā to, ka kūdras ieguve Līvānos attīstās jau gadu desmitiem, rodas jautājums – vai šī bagātība ir neizsmeļama? Uzņēmuma vadītāja atbilde ir īsa – Latgalē purvu ir pietiekami daudz, lai tajos vēl strādātu un strādātu. Kad sāka veidot Līvānu kūdras fabriku, pirmā izstrādes vieta bija turpat pie dzelzceļa stacijas. Izraka, pārstrādāja, arī enerģētikas vajadzībām, jo bija tvaika katls, lokomobilis, kas ražoja gan tvaiku, gan elektrību.

“Pa šiem gadu desmitiem visā Līvānu apkaimē norakts ir samērā daudz. Kad septiņdesmito gadu sākumā būvēja Līvānu māju būves kombinātu, tas notika vietā, kur kādreiz raka kūdru. Pārējie ieguves lauki ir veiksmīgi renaturalizējušies un apauguši ar mežiem – Līvānu purvs, Raganu purvs, Pētermuižas purvs. Sešdesmito gadu sākumā sāka apgūt Skrebeļu – Skrūzmaņu purvu, kur strādājam vēl tagad. Purva platība ir aptuveni trīssarpus tūkstoši hektāru, bet vēsturiski tika ieplānots, ka tikai pusotru tūkstoti hektāru nodos kūdras ieguvei. Jāskatās, cik daudz to dabas akumulatoru var iztukšot, lai nenodarītu pāri.

Purvs patiesībā ir viena liela māla bļoda, no kuras ūdens netiek projām. Katru gadu, sfagnu sūnām, augu saknītēm un augiem atmirstot, pa diviem trim milimetriem pieaug kūdras kārta. Viegli sarēķināt, ka 300 gadu laikā izveidojas apmēram metru biezs slānis. Vajadzīgi gadu tūkstoši, lai izveidotos piecus, sešus vai septiņus metrus bieza kārta.

Daba ir unikāla, katrā purvā ir citādi augi, tāpēc gala rezultāts jeb kūdra ir dažāda. Tāpat katrā valstī un katrā reģionā ir citāda flora. Iedomājieties, ka sfagnu veidi vien ir vairāki simti, nemaz nerunājot par viršiem, vaivariņiem, purva bērziem, priedēm, dzērvenēm un zilenēm. Tas viss ir kūdra. Vēl jāņem vērā klimatiskie apstākļi, jo ir siltāki un aukstāki gadi, sausāki un lietaināki periodi. Ir bijuši mazie ledus laikmeti, purvi ir deguši un no jauna sazaļojuši. Cilvēka klātbūtne šajā procesā nekad nav bijusi vajadzīga.”

Nozares speciālisti ir pārliecināti, ka purviem Latvijā nedraud iznīcība. Latvijas reljefs (viegli viļņots, ar daudzām ieplakām) un klimatiskie apstākļi (nokrišņu daudzums lielāks par iztvaikošanu) ir ļoti labvēlīgi, lai turpinātu attīstīties esošie purvi, atjaunotos izstrādātie un veidoties jauni.

No gurķu dēstiem līdz apkures krāsnīm un filtriem

Kūdras pielietošana industriālajā dārzkopībā visvairāk un visagrāk ir attīstījusies Holandē, jo šī valsts patiesībā ir viens liels purvs. Holandes dārzkopji bija piemērs saviem kolēģiem citās valstīs, kā veidot industriālo dārzkopību. “Deviņdesmitajos gados arī mēs, latvieši, sākām uz to pusi skatīties un meklēt savās mājās to, kas jaunajās tehnoloģijās būtu ērti pielietojams. Tagad varu teikt, ka mums viss ir līmenī – gan tehnoloģijas, gan receptūras. Latvijā ir tā sauktie augstā tipa purvi, kur ir gan maz sadalījusies, gan dziļākajos slāņos vairāk sadalījusies kūdra. Substrātu ražošanai pārsvarā tiek izmantoti augšējie slāņi, bet tā sauktā melnā kūdra tiek izmantota kā bāze dažādu augsnes maisījumu pagatavošanai hobijsdārzkopībai. Tie ir lielveikalos nopērkamie maisījumi gurķu, tomātu, vai puķu stādu audzēšanai. Vēl tumšā kūdra tiek izmantota arī enerģētikas vajadzībām. Esam vieni no nedaudzajiem Baltijas valstīs, kas ražo kurināmo sīkgabalkūdru, kurināmās granulas un gatavojamies ražot arī kurināmās briketes. Protams, briketes būs dārgākas nekā turpat uz lauka ražotā

sīkgabalkūdra, kur izmaksas ir krietni mazākas. Apkārtnes iedzīvotāji pēdējo izvēlas kā alternatīvu malkai, gadā patērējot no 1000 līdz 2000 tonnām. Tāpat kurināmā sīkgabalkūdra jau vēsturiski bijusi kā viena no pamatizejvielām aktīvās ogles ražošanai. Protams, tā nav tā aktīvā ogle, ko iedzeram, kad vēders sasāpās, bet gan priekš filtriem tehniskām vajadzībām, piemēram, alus, vīna, degvīna filtrēšanai tā ražošanas procesā un citur.”

Pēteris Romanovskis atzīst, ka sabiedrībā pārsvarā ir visai maldīgs priekšstats par kūdras ieguvu. Tiek kultivēts viedoklis, ka dabas resurss tiek nesaudzīgi izsmelts, atstājot tukšumu un sagandētu dabu. Viņš skumji joko, ka nepaiešot ne trīstūkstoš gadu, kad dabā viss atkal būs pa vecam. Daba savā miesā rētu sadziedēs, tikai cilvēkam nepieejamā laika periodā.

Uz visām debess pusēm

Uzņēmumā saražotā produkcija mēro ceļus, kas ir tūkstošiem kilometru tālu no Skrebeļu purva. Dārzkopības vajadzībām pielietojamo substrātu ģeogrāfija ir pietiekami plaša – Lietuva, Vācija, Holande, Beļģija, Spānija, Portugāle, Itālija, Horvātija, Rumānija, Ungārija, kas tepat Eiropā. Ir Maroka, Ēģipte, Saūda Arābija, Turcija, Ķīna un Koreja. Vistālākās vietas ir Peru, Čīle, Meksika Amerikas kontinentā. Transporta un loģistikas iespējas šobrīd ir attīstījušās pietiekami labi, tāpēc no pašu apsviedības atkarīgs, cik veiksmīgi tās izdodas izmantot biznesā. Jebkurai kūdrai ir savs pircējs, saka P. Romanovskis, bet šis pircējs var atrasties desmit tūkstošus kilometru attālumā. Ja neatradīsim, paši būsīm vainīgi.

“95 % mūsu produkcijas tiek eksportēta. Skaidrs, ka varam piedāvāt visu pašu lietošanai, bet vai kāds te to spēs patērēt? Mūsu rūpnīcai, pilnā apjomā strādājot tikai nedēļu, visa Latvija ar kūdru būs līdz lūpai. Ko tālāk? Tāpēc arī strādājam klientiem no visām debess pusēm. Purvi Latvijā sākti izstrādāt septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados, darbs ir jāpadara līdz galam un jāļauj dabai atjaunoties. Kā būs tālākā nākotnē, ņemot vērā Eiropas Savienības dažādās direktīvas, grūti spriest. Briseles viedoklis, ka kūdru Eiropā nebūtu ieteicams nedz iegūt, nedz pārstrādāt. Jautājums – no kurienes to ņems? Acīmredzot no trešās pasaules valstīm, bet kas to lai zina... Mēs orientējamies uz pašreizējo situāciju – gadiem trīsdesmit resursu un darba vēl pietiks.

Tos, kuri nobažījušies, gribu informēt, ka Latvijas purvos kūdras krājumi ik gadu pieaug par 800 000 līdz 1 000 000 tonnām. Mēs, kūdrinieki, kuriem ir licences, pēdējā desmitgadē esam ik gadu ieguvuši apmēram tikpat lielu apjomu. Tas nozīmē – cik resursu paņemam, tik daba pieaudzē.

Skaidrības nav

Uzņēmējs atzīst, skaidrības par nozares nākotni Latvijā nav nekādas. Apgūt purvu, to nosusināt, projektēt, dabūt nepieciešamās atļaujas, ietekmes uz vidi vērtējumu – tas prasa piecus līdz desmit gadus. “Es droši varu apgalvot, ka Latvijā neviens nevar pateikt, kas valstī būs pēc desmit gadiem ne ar nodokļu politiku, ne visu pārējo. Igaunijai ir piecdesmit gadu plāns, pie kura kaimiņi arī pieturas. Diemžēl Latvijā neviens neko nezina. Ar kūdras industriju tāpat – būs ātrs kaps vai lēna agonija,

piešķirot izstrādei nelielas platības. Varbūt izklausos pesimists un sabiezīnu krāsas, bet tāds tas stāsts ir.

Neesmu vienīgais, ko neapmierina nodokļu politika – te viena reforma, te otra. Nomas maksa, ko maksājam valstij par purva izmantošanu, pieaugusi par 400 % (!). Ne četriem vai četrdesmit, bet 400. Savukārt dabas resursu nodoklis kūdrai Latvijā ir smieklīgi mazs, salīdzinot ar kaimiņu valstīm, četrreiz mazāks. Šādas dīvainības nevienam Briseles ierēdnim mēs nevaram izskaidrot.”

No lāpstas līdz hidrauliskajiem muskuļiem

Uzņēmuma valdes priekšsēdētāja kabinetā redzamas vairākas vēsturiskas fotogrāfijas no kūdras ieguves pirmsākumiem Līvānos. Ķerras, lāpstas, transportieri – tā ir visa tehnika, kas purvā bija pieejama. Cilvēku muskuļu vietā tagad stājušies iekšdedzes dzinēji, kas darbina hidrauliskos muskuļus. Kardināli mainījusies purvu nosusināšanas un kūdras ieguves tehnika. Tiesa, tā pārsvarā ir darba apstākļiem purvos pielāgota lauksaimniecības tehnika, jo nozarei savas mašīnbūves industrijas nav.

Pašlaik abos uzņēmumos kopā strādā vidēji 100 cilvēki, sezonas laikā vēl nāk klāt ap 50 strādnieku, kuri nodarbināti pie grieztās kūdras, kur vajadzīgs roku darbs. Mazkvalificētā darba veicējus pagaidām vēl izdodas sameklēt, bet tuvākā nākotnē tā būšot liela liela problēma. “Latvijas reģioni tiek iztukšoti no cilvēkresursiem ar vilinājumiem. Nevienam jau nevar aizliegt vēlēties un tiekties dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi, daudzi aizbrauc tur, kur ir labāks darbs un lielāks atalgojums. Reģioniem grūti konkurēt ar centru, un ar centru es domāju ne tikai Rīgu, bet arī Vāciju, Īriju, Angliju, kur pārceļas daudzi tūkstoši mūsējo. Kamēr mēs nebūsim priekšā vai vismaz pietuvojušies nosauktajām valstīm ar atalgojumu, ko mainīt būs neiespējami.

Atzīstu, ka arī mūsu uzņēmuma darbiniekiem atalgojums varētu būt lielāks. Taču ir jāsabalansē tēriņi ražošanai, nodokļi jāsamaksā. Pagaidām izdodas.”

Trīsreiz trakāk nekā zemniekiem

Pēteris Romanovskis iepazīstina ar statistiku. Abos uzņēmumos gada apgrozījums ir vidēji 7 miljoni eiro gadā. Skrebeļu – Skrūzmaņu un Borovkas purvā (Jēkabpils novadā) iegūtās kūdras apjomi gadā ir ap 100 000 tonnu jeb 500 000 kubikmetru. Tajā skaitā ap 50 000 kubikmetru aiziet enerģētiskajām vajadzībām, vēl apmēram tikpat patērē vietējās zemnieku un dārzkopības saimniecības, bet atlikušie 400 000 kubikmetru iegūtās kūdras kļūst par dārzkopības kūdru, kas dažādu maisījumu veidā aizceļo pa pasauli. Protams, klimatisko apstākļu dēļ kūdras ieguves apjomi gadā var svārstīties pat par 50 procentiem. P. Romanovskis saka, nebaidoties būt nepopulārs, bet kūdrinieku darbs esot trīs līdz četras reizes grūtāks un no laikapstākļiem atkarīgāks nekā zemniekiem: “Mēs pie valdības pēc ārkārtas situācijas neskrienam, bet skaitām nokrišņu milimetrus un prātojam, kā būs – viss cauri vai vēl turēsimes.”

„Latgale – Latvijai un pasaulei. Vietējo uzņēmumu devums tautas, reģiona un valsts nākotnei.” Materiāls sagatavots ar Valsts Reģionālās attīstības aģentūras finansiālu atbalstu no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem.